

melerini sağlayacağı öne sürülerek; çok geniş ve güçlü BİT sistemlerinin, enformasyon (bilgi) toplumunun oluşumuna temel hazırladığı ileri sürülmüştür (Mansell&Wehn, 1998). Bu anlamda BİT, enformasyon toplumu söyleminin kurucu, inşa edici ögesi haline gelmektedir. İster sanayi toplumundan, sanayi sonrası toplumuna geçiş; ister örgütlü kapitalizmden, örgütsüz kapitalizme geçiş; isterse fordizmden, post fordizme geçiş şeklinde tanımlansın, sonuçta tüm tanımlamalar, yeni bir yapısal dönüşüm olarak adlandırılan bu sürecin aslında kapitalist sistemin bunalımının ve bu bunalımdan çıkışa dönük arayışların ideolojik çerçevesini oluşturduğunu gizleyememektedir.

Geray, küresel ölçekte bu gelişmeler yaşanırken, iletişim politikaları alanında 1990'lara kadar stratejik modelin hakim olduğu Türkiye'de, bu tarihten sonra idealist modelin ağırlık kazandığını belirtilmektedir. Geray, son yıllarda Türkiye'de stratejik iletişim politikaları oluşturulması ile ilgili olarak, TUENA projesinin politika oluşturma yaklaşımının önemini ve toplumsal hedefleri gözetmek yönünde bir açılıma sahip olmayan uluslararası örgütlerin Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeleri (Örneğin Dünya Bankası tarafından Türkiye için hazırlanan 1992 tarihli rapor) yanende DPT Özel İhtisas Komisyonları Raporları, e-Türkiye, Ulaştırma ve Bilişim Şurası gibi çalışmaların stratejik ve katılımcı önerilerinin değerini vurgularken, bu anlamda Türkiye'nin iç dinamiklerine güvenmek ve teslimiyetçi bir tutum yerine stratejik ve katılımcılığı sağlayacak politikalara yönelmek gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

Weber, M & J.C. Burgelman (2001). "Mobile Europe: Harnessing Rapid Change To Meet European Needs." IPTS (Institute For Prospective Technological Studies) Report 51. European Commission. Joint Research Center. Notes: 1.

Mansell, R ve U. Wehn (1998). *Knowledge Societies: Information Technology For Sustainable Development*. New York: Oxford University Press.

Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi
Nilüfer Timisi (2003). Ankara: Dost Yayınevi.
253 sayfa.

Nurcan Törenli

Yeni iletişim teknolojileri ile yurttaşların katılımçılığının artması, temsili demokrasinin eksiklerini giderecek gibi görünse de, bunun "e-çözümler"e geçişle kendiliğinden ortaya çıkmasını beklemek fazlasıyla hayalci bir beklenti içine girmek olacaktır. Nilüfer Timisi, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi* adlı kitabında, yeni iletişim teknolojileri ile demokrasi arasında iki yönlü bir dengenin, iletişim ve enformasyon araçlarına özgürce erişebilme hakkı ve yeteneği yanında yurttaşların kendileri adına verilen kararlara katılabilme ya da iletişim araçlarının yönetiminde söz sahibi olma hakkı ve olanaklarıyla kurulabilecek olmasına önem verirken, bu hayalci beklentinin kırılacağına da dikkat çekmektedir. Nitekim yeni iletişim teknolojileri siyasal katılım yönünde erişimin önündeki zaman ve mekan kısıtlarını ortadan kaldırırken kazandığı "eşitleştirici" yan, bu araçların içerikleri ve bu içeriğin üretimi aşamasında katılım mekanizmalarının devre dışı bırakıldığı, tekeli yaklaşımınla "dengesizleştirici" bir kimliğe bürünebilmektedir.

Toplumsal iletişim sürecinde yeni iletişim teknolojilerinin yapısal rolünün ne derecede ve kimler adına belirleyici olabileceğinin değerlendirilmesi üzerine odaklanan bu çalışma, yeni iletişim teknolojileri ve özellikle de İnternet aracılığıyla toplumsal iletişim biçimlerinde meydana gelen ve "bilgi-erişim eksikliğinden" kaynaklanan "eşitsizlikçi" iletişim ortamlarına seçenек olmaya aday yeni iletişim teknolojileri bağlamında gündeme getirilen açılımları ya da seçenekleri konu alıyor.

Nitekim 1970'lere kadar dünya çapında egemen olan "içer dönük" ekonomik politikaların değişimi, iletişim teknolojilerinin gelişimi

yanında bu anlamda toplumsal-siyasal düşüncenin ifade edilmesinde yeni iletişim teknolojilerinin devreye girişi ile aynı dönemde rastlamaktadır. Örneğin ilk tele oylama (televote) projesi, 1977 yılında Hawaii Üniversitesi tarafından düzenlenmiş ve bu projede gönüllü öğrenciler telefon aracılığıyla halkı, akademik bir tarzda yönetilen şehir mitingleri için bir araya getirmişlerdir (Etzioni, 1992: 34-39). Bu ve benzeri ilk örnekler, ayrıntıları üzerinde çok kafa yorulmamış olmasına karşın, sokaktaki insanı harekete geçirmek açısından oldukça başarılı olmuşlardır. Sonuçta ciddi bir siyasal reform olarak adlandırılmaması gereken ama bu tür siyasal canlılığı ya da ilgiyi yeniden sağlamayı amaçlayan çabaları Almanya, İngiltere, Amerika (örneğin Los Angeles) ve Yeni Zelanda'da özellikle kablolu televizyonun ve İnternet e-mail olanaklarının devreye sokulduğu diğer girişimler izlemiştir. Burada atlanmaması gereken nokta bunların sonuçta sınırlı sayıdaki yurttaşları ilgilendirdiği ya da bunlarla sınırlı olduğudur. Dolayısıyla Timisi'nin de belirttiği gibi, yeni iletişim teknolojilerinin demokratik işlevini ve bu işleve atfedilen yorumları, bunları meşru-geçerli kılmaya yönündeki çabaları ya da yeni iletişim teknolojileri ve kamusal katılım ilişkisini sorgulamadan, irdelemeden, detaylandırmadan doğru-geçerli saymak, oldukça yanıltıcı sonuçlara götürebilecektir.

Timisi'nin kitabın ikinci bölümünde de altını çizmeye çalıştığı gibi yeni, dışa-uluslararası rekabete dönük, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin önündeki engellerin kaldırdığı ve bu doğrultuda her sektörde özelleştirmeyi, serbestleştirmeyi hedefleyen ve küresel ölçekte yapılandırıldığında sermaye birikimini hızlandırmak açısından tam kapasiteye ulaşabilecek ekonomik model, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ya da bu teknolojilerin uzun süren bir gelişme sürecinin sonunda, hem mal ve hizmet, hem yeni üretim araçları hem de üretim ilişkilerinde uygulamaya konan yeni yönetim biçimleri anlamında artık ürünlerini vermeye

hazır hale geldiği bir dönemde ortaya çıkışı ile ilişkilidir. Örneğin Al Gore'un Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (ITU) Mart 1994'de Buenos Aires'te yapılan toplantısında yaptığı konuşma, yeni iletişim teknolojileri ile bu teknolojilerin desteğinde ulaşılmak istenen yeni düzenin birbiri ile olan ilintisini ortaya koymak açısından oldukça açıklayıcıdır:

Dünyadaki tüm ulusları bir araya getirecek teknolojik olanaklar ve ekonomik araçlara artık sahibiz. Bugün, mesajları ve resimleri herhangi bir kıtadaki, herhangi bir şehirden küçük bir köye ışık hızında gönderebileceğimiz bir enformasyon ağını yaratabiliriz. Bu ağ ailelerimiz ve arkadaşlarımız arasındaki zaman ve mekan sınırlarını aşmamızı sağlayacak temel araç olacaktır... Bu ağ aynı zamanda tüketicilerin ürünleri alabileceği ya da üreticilerin mallarını satılabileceği bir küresel enformasyon pazarı olacaktır (Gore, 1994).

Dolayısıyla "enformasyon kavramında devrime" yol açan gelişmenin tek başına teknolojiye değil, toplumsal-iktidar ilişkileri bütünlüğü içerisinde anlam kazanan "enformasyon sürecinde" meydana geldiğini söylemek daha anlamlı olacaktır. İletişim sürecinin yaşandığı tüm sistemlerde denetleme/kontrol işlevini yerine getiren yeni iletişim teknolojilerinin ve bu teknolojilerin maddi işleme yeteneğindeki artış, öncesinde bir dizi ihtiyacın, sonrasında da bir dizi gelişmenin yaşandığı bir süreç olarak kavramsallaştırmak durumundadır. Maddi işleme yeteneğinde ya da kapasitesinde bu artış, yeni iletişim teknolojilerinin enformasyonun biçimini (yazılı, sözlü) değiştirerek, "sayısal" hale getirmesi ile gerçekleşmiştir. Bu sayısal biçim, enformasyonun elektronik ortamlarda, sistematik denetim başta olmak üzere çeşitli amaçlara dönük olarak üretilmesine, saklanmasına, iletilmesine ve dağıtılmasına dönük maddi işlemleri, önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde kolaylaştırmış; fikri haklar, marka, patent vb. mekanizmalarla alım-satma konu olan bir mal-ürün haline gelmiş, yöneten-

yönetilen ilişkilerinde iktidarın kurulmasına ya da yeni iktidar alanlarının oluşturulmasına da katkıda bulunmuştur. Timisi'nin de belirttiği gibi "Elektronik iletişim araçları, enformasyon ve denetimi her yerden her yere taşımaktadır" (15).

Küreselleşen ekonomide, İnternet'i de kapsayan enformasyon ağlarına ve enformasyon alt yapısına verilen kilit roller, İnternet ve özel ağların yaygınlaşması, bazı toplumbilimcilerin Mc Luhan, Masuda ve Toffler vb.nin yolundan giderek enformasyon toplumunu "sibertoplum" (*cybersociety*), "siberokrasi" (*cyberocracy*), "ağdaş" (*netizen*) gibi kavramlarla, yeni iletişim teknolojilerinin ve özellikle de İnternet'in yarattığı "sınırsız" demokrasi ortamını, yeni kamusal alanlar ve yeni yurttaşlık biçimleri çerçevesinde tartışmalarına neden olmuştur. Kitapta bu anlamda, yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi ilişkisini anlamak açısından enformasyon toplumu, post-fordizm, post-modernizm ve küreselleşme kavramları çerçevesinde yapılan tartışmalara yer verilmesi, adı geçen bu "olanakların" kimin için ya da kimin çıkarına ne anlama geldiğini kavramak açısından oldukça yararlı bir bilgilendirme işlevini yerine getirmektedir. Örneğin artan enformasyon talebi ve buna bağlı olarak artan enformasyon arzı, Masuda'ya göre hem ulusal hem de uluslararası ölçekte lokomotif sektörü ya da başka bir ifade ile gelişmenin motoru olacaktır. Bu yapı üretim ilişkilerini de değiştirecek, üretici ile tüketiciyi birbirinden ayıran, uzmanlaşmış sanayi üretimi yerine bu tip ayrımların ortadan kalktığı enformatik üretim -enformasyon tabanlı ekonomi- gelişecektir. Sanayi toplumuna özgü değişim ekonomisinin yerini ise enformasyon toplumunda "dayanışmacı" (*synergetic*)¹ ekonomi alacaktır (Masuda 1990: 5). Dolayısıyla sanayi toplumunda üretimin örgütlenme-işletme modelini özel ya da kamu şirketleri oluştururken, Masuda enformasyon toplumunda bu modelin yerini dayanışmacı ekonomi ile paralel bir biçimde gönüllü katılım ilke-

si ile bir araya gelmiş toplulukların, cemaatlerin (İnternet bunun en son ve güncel örneğini oluşturmaktadır) alacağını öngörmektedir.

Diğer yandan enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri merkezli gelişmelere ilişkin eleştirel görüşerse, yeni iletişim teknolojilerinin bugün ulaştığı düzeyde, tüm elektronik iletişim ve bilgi faaliyetlerinin izlenmesinin ve gözetlenmesinin olanaklarını sağlamak olduğunu savunmaktadır. Özel sektör ve hükümetlerin kâr ve kontrolü artırıcı bir araç olarak bu potansiyeli değerlendirmesi sonucunda enformasyon hızla ticarileşmektedir. Üretim ve dağıtımın küreselleşirken, merkezi denetime duyulan ihtiyaç özel enformasyona duyulan ihtiyaçla birlikte sürekli artmaktadır. Tüm iktidar merkezleri-çok uluslu şirketler, ABD federal bürokrasisi, Pentagon ve önde gelen üniversiteler- enformasyonun hayati önemi konusunda anlaşmaktadırlar.

Tüm bu değişimler, 1970'lerde UNESCO'da (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) gerçekleştirilen iletişim akışının dengesizliği sorunu ile ilişkili olarak yapılan tartışmalarda, konunun önemli aktörlerinin çekildiği ve Soğuk Savaş koşullarında güç kazanan, kendi aralarında bir çekim alanı oluşturarak meydana getirdikleri bağlantısız hareketinin parçalandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Oysa, bu tartışmaların olmaması, İnternet gibi enformasyon otoyollarının işlevinin, geçmişin haberleşme ağlarından farklılaştığı anlamına gelip gelmediği araştırılmamaktadır. Nitekim Innis, 1950'lerde gelişmiş ulaşım ve iletişim ağlarının temel işlevinin sömürgeciliğin sınırlarını belirlemek olduğuna işaret ederken, dikkatleri bu noktaya çekmektedir (Innis, 1986). Günümüzde, iletişim ağlarının işlevinin açığa çıkartılması, bu ağların üzerinden akan enformasyonun yönünün saptanması ve giderek artan sayısal uçurumun küreselleşme süreci ile bağlarının ortaya çıkarılması açısından 1970'lerin deneyimlerinin ve enformasyon akışının dengesizliği üzerine yapılan tartış-

maların hiç de boş şeyler olmadığı bir kez daha kendini kabul ettirmektedir. Kültürel farklılık ve çok sesliliğin kendini yeni iletişim medyasında ve özellikle de İnternet üzerinde, hatta kamusal hizmet topluluklarının iletişim araçlarında ifade etmesine destek vermek, arka çıkarak; İnternet üzerinde "kamusal alan" ve düşünsel haklar alanında "dürüst-adil kullanım" (*fair use*) kavramlarını uluslararası alanda en geniş anlamda tartışmaya açmak, kamusal enformasyon ve bilgi kaynaklarına evrensel erişim ilkesini özendirmek vb.

Sonuçta, Timisi'nin kitabında yeni iletişim teknolojilerinin ve özellikle de İnternet'in kamusal katılımda önemli potansiyeller içerdiği; bireylerin, yerel ve bölgesel-küresel grupların birbirlerine bağlanmalarında, kamuoyu oluşturulmasında, bunun harekete geçirilmesinde ve dayanışmanın oluşturulmasında önemli uygulamalara konu olduğunu ancak, yeni iletişim teknolojilerinin aynı zamanda ticarileşme, erişimde eşitsizlik, dengesizlik, iktidar ve kontrol ilişkilerine ortam hazırlama vb. açılardan eleştirel bir bakış açısıyla ve ihtiyatla karşılanması gereken bir durum olduğunu da gözden kaçırmamız gerektiğini bir kez daha anlıyoruz.

1

Synergy kavramı, değişik organların ortak bir amaçla, birlikte çalışmaları anlamına gelmektedir. *Synergetic* davranışın önemli bir özelliği de ortaya çıkan sonucun, her durumda tek tek organların harcadıkları çabanın aritmetik toplamından fazla olmasıdır.

Kaynakça

- Etzioni A. (1992). "Teledemocracy: The Electronic Town Meeting." *The Atlantic* 270 (4) (October): 34-39.
- Gore, A. (1994). www.goelzer.net/telecom/al-gore.html. White House.
- Innis, H. (1986). *Empire And Communications*. Victoria, Toronto: Press Porcepic Limited.
- Masuda, Y. (1990). *Managing In The Information Society*. Oxford, U.K: Basil Backwell.

TV Haberlerinde İdeoloji

Çiler Dursun (2001). Ankara: İmge. 289 sayfa.

A. Seval Tuncay

Türkiye'de Haber, İdeoloji ve İktidar İlişkilerine Dair Bir Manzara

Son yirmi yıldır ulus-devlet yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Ulus-devletin rolünün ve etkinlik alanının bütünüyle değiştiği, bazı kesimler tarafından kabul edilmese de bir değişimin varlığı yadsınmamaktadır. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslar üstü aktörlerin etkinliklerinin başat hale geldiği küreselleşme süreci, eşitsizlik yaratan, kutuplaşmalara neden olan bir süreçtir. Küreselleşme sürecini simgeleyen temel politikaların en önemlilerinden biri de özelleştirme. Küreselleşme olgusunu kavramak açısından "yerelleşme" ve "bölgesel entegrasyon"un yanında "özelleştirme" de hayati bir öneme sahiptir. Özelleştirme politikalarının neden ve nasıl işlediğini mikro çözümleme düzeyinde sergilemeye çalışan Çiler Dursun'un *TV Haberlerinde İdeoloji* kitabı, aynı zamanda özelleştirme politikalarının televizyon haberlerinde nasıl yansıtıldığını gösteren fikir verici bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın gerçekleştirdiği çalışmada sorun edilerek yanıtlan aranan birbiri ile ilintili birkaç konu bulunmaktadır. Temelde "haberlin ideolojisi nedir?" ve "haberde ideoloji nasıl kurulu-yor?" sorularına cevaplar aranan kitapta, televizyon haberlerinde anlamların üretilme stratejilerinin açığa çıkarılması, çalışmanın ana vurgusunu teşkil etmektedir. Türkiye'de özelleştirme sürecinin haber metinlerinden yola çıkılarak çözümlenmesi, özellikle araştırmanın yapıldığı 1995-1997 yılları düşünüldüğünde önem kazanmaktadır. Türkiye'de farklı toplumsal kesimler özelleştirmenin, bir ekonomi politikası olarak ne olduğunu kavramakta güçlük çekerken, adeta bir oldu bitti ile karşı-